

זינוק אל ההווה

עפרי אילני מראיין את הנס אולריך גומברכט

במאה העשרים ואחת, אנשים חווים את הזמן באופן שונה מן הדורות הקודמים. אנחנו כבר לא חיים בתוך ההיסטוריה, אלא בתודעת זמן חדשה שאין לה עדיין שם. "ההווה הרחב", לפי הנס אולריך גומברכט, הוא מבנה יסוד של הקיום האנושי בזמננו. ההוגה וחוקר הספרות הגרמני-אמריקני הוא אחד המשקיפים החריפים ביותר על הרגע העכשווי. בריאיון ל"הזמן הזה" הוא מדבר על החיים בעמק הסיליקון, סקס, ספורט וקץ האנושות

ספטמבר 2023

רופ' גומברכט, מה קרה לעתיד? בשנות השמונים של המאה שעברה היינו מכוונים כולנו אל העתיד. דמיינו מסעות לחלל ורובוטים מדברים. אבל נראה שמהו השתנה.

נולדתי ב-1948, וככל שאני יכול לזכור את ילדותי בגרמניה, העתיד היה עדיין פתוח. אנשים חיו בתוך הנס הכלכלי הגרמני, ואפילו אחרי 12 שנים של נאציזם והתבוסה במלחמה דיברו בתקווה על יצירה של רפובליקה חדשה - גם בגרמניה המערבית וגם בגרמניה המזרחית. לאף אחד לא היה ספק שהעתיד הוא משהו שיש בכוחנו לעצב. זה לא היה ייחודי לתקופה שבה נולדתי: זאת תפיסה היסטורית שצמחה כבר בסביבות שנת 1800, שביסודה עומד עתיד פתוח. עתיד שיכול להיות מעוצב על ידי בני אדם. העתיד הפתוח מאפיין את התרבות של המאה התשע-עשרה ורוב המאה העשרים. בין השאר, זה היה גם העתיד של הקפיטליזם וגם של הסוציאליזם. הקפיטליזם היה מבוסס על צמיחה עתידית, הסוציאליזם מתאפיין בעתיד פתוח במובן זה שאפשרי ליצור חברה חסרת מעמדות.

מאז המאה העשרים המאוחרת, בערך מתחילת שנות התשעים, הסוג הזה של טמפורליות - יחס לזמן - הוחלף בתרבות המערבית בתפיסה אחרת. אני קורא לה "ההווה הרחב". זה מתבטא ביחס לעבר וגם ביחס לעתיד. היום, כשאזרחית מן השורה קמה בבוקר ומצחצחת שיניים, העתיד מבחינתה גדוש באיומים שנעים לעברנו - למשל סכנת שינוי האקלים, שאין לנו דרך למנוע אותה אלא רק לעכב אותה. ואם לא זאת, יש סכנה אחרת. העתיד הפתוח הוחלף בתחושה שונה כלפי העתיד: העתיד כאיום מתקרב.

אתה טוען שמה שהשתנה הוא ממש המבנה של הזמן. איך זה ייתכן?

אדמונד הוסרל אמר שהזמן הוא המבנה של התודעה האנושית. הוא הבמה שעליה מתרחש הניסיון שלנו. בכל רגע נתון יש לנו זיכרון, שהוא החזקה של העבר, ויש לנו ציפייה כלפי העתיד. זה תקף תמיד בתודעה האנושית, אחרת לא היינו יכולים להבין אחד את השני. אבל מה שמשנתנה מבחינה היסטורית, יותר ממה שמקובל לחשוב, הוא האופן שבו חברות ותרבויות מתייחסות לקשר בין העבר, ההווה והעתיד. ההווה יכול להיות מאוד קצר בחברה מסוימת, או מאוד רחב בחברה אחרת. גם לתודעה ההיסטורית יש היסטוריה.

אם נבחן את התודעה ההיסטורית - אותה טמפורליות שהופיעה בסוף המאה השמונה-עשרה והייתה דומיננטית עד סוף המאה העשרים - נראה שהיו לה כמה מרכיבים. ראשית, העתיד הופיע כאופק פתוח של אפשרויות שאנחנו חופשיים לבחור ביניהן. שנית, האנושות השאירה את העבר מאחוריה, וככל שהעבר התרחק כך הוא איבד את הסמכות שלו כלפי ההווה. שלישית, ההווה נתפס כרגע קט של מעבר בין העבר לעתיד. רביעית, אנשים הבינו את עצמם כמי שמתקיימים ברגע של ההווה והתייחסו לעצמם כאל תודעה. ולבסוף, חמישית, אנשים האמינו שאין תופעה שעמידה בפני שינויי הזמן. הזמן הוא סוכן אבסולוטי של שינוי.

עד כאן אתה נאמן למישל פוקו, לריינהרט קוזלק ולהוגים אחרים שהראו איך האדם ההיסטורי נולד בסביבות העידן המודרני, בפרט במאה התשע-עשרה, שהפכה את הכול להיסטורי. אבל מה השתנה בתקופתנו?

חלו כמה שינויים, שהם מהותיים מספיק כדי לומר שאנחנו כבר לא חיים בתוך תודעה היסטורית אלא בתוך מה שאני מכנה ההווה הרחב.

מבחינת העתיד, כמו שאמרנו, זוהי טמפורליות שבה העתיד הוא איומים שנעים כלפינו. בה בעת, גם העבר פולש לתוך ההווה, בעיקר בזכות אמצעים אלקטרוניים שמאפשרים תיעוד בלתי פוסק של העבר. הזמינות של העבר כיום היא עצומה. פוטנציאלית, כל מסמך שקיים בעולם יכול להיות נגיש מהלפטופ שלך. לכן העבר נוכח כיום הרבה יותר. גם ההווה השתנה: ההווה הוא כבר לא רגע חולף של מעבר, אלא הווה רחב. זאת כבר לא תודעה כמו האני החושב של דקארט. עכשיו הקיום האנושי הוא סומטי, מוכוון גוף. נוסף על כך, כבר לא ברור שהזמן הוא סוכן של שינוי. אין תנועה היסטורית מהעבר אל העתיד. התנועה חוזרת על עצמה, כאילו במעגלים. כל השיח בימינו הוא על מחזור - של רעיונות, של טכנולוגיות.

אתה חושב שאנחנו מקדישים יותר מדי מאמץ לשימור של העבר?

אני כמובן בעד לשמר דברים. אבל אנחנו חיים בתור יחס אל עבר שממשיך להיות נוכח כל הזמן. בעולם שאנחנו חיים בו כיום, העבר פשוט נמצא בכל מקום. יש לי חברים שאוהבים מהדורות ראשונות של יצירות ספרות גרמניות. אני לא מבין את זה.

תיארת את הסיטואציה הזאת כסוג של סטגנציה כללית, מבחינה פוליטית אבל גם מבחינה תרבותית.

סטגנציה זה ביטוי שלילי מדי. ניסיתי לתאר איזו אינטואיציה. יהיו מי שיגידו שתנאי החיים של המין האנושי דווקא משתפרים כל הזמן. אולי זה נכון, אבל הייתי אומר שהתחושה היא שבהווה הזה, שאני מכנה ההווה הרחב, תמיד כבר יש יותר מדי בעיות. העולם יותר מדי מורכב, והדבר היחיד שאפשר לעשות זה לנהל אותו. גם פוליטיקאים עכשוויים לא רואים בעצמם אנשי חזון. הם פותרים בעיות. מנהיגים בולטים במאה שעברה, כמו פידל קסטרו אבל גם ג'ון פ' קנדי, ראו בעצמם אנשי חזון. לעומת זאת, אם ניקח את הקנצלרית מרקל - היא הייתה פוליטיקאית מצליחה להפליא, אבל בכל מערכות הבחירות שלה היא הדגישה את האמירה "בלי אקספרימנטים". פוליטיקאים מציגים את עצמם כפותרים משברים. גם נתניהו מדבר בעיקר על משילות. הוא לא איש חזון.

האם הטענה שאיננו חיים עוד בתוך הזמן ההיסטורי קשורה להיפותזה המפורסמת על קץ ההיסטוריה? מנקודת מבט עכשווית, כיצד אתה רואה את ההכרזה הזאת של פרנסיס פוקויאמה?

יש זיקה בין הטענה שלי בדבר היעלמותו של "הזמן ההיסטורי" ובין ההכרזה, כפי שאתה מגדיר אותה, של פוקויאמה, עמיתי בסטנפורד. אבל היא לא הושפעה ממנה, ואנחנו גם לא ממש אומרים בדיוק את אותו הדבר. פוקויאמה טען ב-1990 שההיסטוריה נגמרה כי ההבטחות של הנאורות בדבר חברה דמוקרטית הוגשמו. אני, לעומת זאת, נמנע מהניסיון לנחש או להציע סיבות להיעלמותה של תמונת העולם ההיסטורית.

ניכר באמת שאתה לא מנסה לספק הסבר לשינוי שאתה מתאר במבנה הטמפורלי, למשל לכך שאנחנו לא חווים עוד עתיד פתוח. אפשר למשל לטעון שהשינוי הזה הוא תוצאה של הניאו-ליברליזם או של סוף עידן ההתפשטות הקולוניאלית.

אני לא מנסה למצוא "סיבות" לשינוי הזה - מה שאני מגדיר, בעקבות מיכאיל בחטין, שינוי בכרונוטופים (צורות הזמן) שבהן אנחנו חיים. וזה מפני שהשאלה כל כך מורכבת עד שהיא נוטה לייצר, בכנות, תשובות בנאליות. האם יש היגיון אינטלקטואלי כלשהו בכך שנאמר ש"ניאו-ליברליזם" או "קולוניאליזם" עומדים מאחורי היעלמותה של השקפת העולם ההיסטורית? אינטלקטואלים מטילים על הניאו-ליברליזם ועל הקולוניאליזם את האחריות על כל מה שהם לא אוהבים, ובמובן הזה התשובות שלהם פשוט בנליות להחריד.

ומה עם העולם הרעיוני? טענת שגם במדעי הרוח אין כבר חזון ומחשבה מסתכנת.

אני לא טוען שאנשי אקדמיה בדורי היו חכמים יותר ואילו היום הם בינוניים. לגמרי לא. לא מדובר על ירידת הדורות. אבל עד לא מזמן, אנשים במקצועות ההומניים הרגישו שכמעט מדי יום מתרחש שינוי פרדיגמה. משינוי פרדיגמה משתמע שיש גישה חדשה שמשנה הכול. זה כבר לא כך, והפעם האחרונה ששמעתי על שינוי פרדיגמה היא אולי לפני עשור. כבר לא מדברים ככה. צריך להבהיר: הרמה הממוצעת של עבודות דוקטורט שאני קורא במדעי הרוח היא גבוהה יותר מאשר לפני עשרים או שלושים שנה - חוקרים צעירים עושים עבודה טובה יותר. אבל נדיר מאוד שקוראים עבודה שבה מישו טוען טענה

שממש שואפת לשנות את השדה. אי־אפשר לדמיין היום מישהו כמו פוקו. בתקופתי היה משהו הירואי באקדמיה, אבל היום אנחנו לא בתקופה של חשיבה שלוקחת סיכון. יש עבודה טובה מאוד, אבל את זה - אין.

אתה לא מחשיב את מושג האנתרופוקן, למשל, לפרדיגמה חדשה?

אנתרופוקן הוא מושג מעניין, דווקא מפני שזה ההווה הכי רחב שאפשר. זה מושג שמתייחס להווה - התקופה שלנו - מהופעת המין האנושי ועד הכחדתו. מכאן שאנחנו חיים במושג שונה של ההווה מזה שהיה לנו, מושג הרבה יותר רחב. זה מתחבר לטענה שלי על השינוי ביחס להווה.

בוא נתעכב על הנושא האקולוגי. תיאר את התפיסה העכשווית של העתיד כאוסף של איומים, וכללת בזה את שינוי האקלים. האם זה אומר שההתחממות העולמית היא לא באמת סכנה ממשית בעיניך?

ההתחממות העולמית היא בעיה מרכזית שכולם מדברים עליה. אני לא מכחיש כמובן את הסכנה שבשינוי האקלים, אבל הוא יוצר חרדה קיצונית שהיא מוזרה, ואני חושב שהיא סימפטום של שינוי רחב יותר שלא קשור באופן ספציפי לאקלים. אפשר לראות כל מיני תופעות מוזרות ביחס לעתיד. לדוגמה, שבדיון הציבורי העתיד הסגור מאוד דומיננטי, אבל ברמה האינדיווידואלית - אם מסתכלים למשל על היחס של אנשים לתיק ההשקעות הפרטי שלהם או לתכנון קריירה - הם יוצאים מהנחה שהעתיד עדיין פתוח.

אנחנו מדמיינים סוג אחד של זמן במישור הפרטי, וסוג אחר של זמן במישור הקולקטיבי.

נכון, הבעיה נוגעת כמעט רק לתפיסה של האנושות כקולקטיב. אבל אתן לך עוד דוגמה ליחס המוזר לעתיד. זה כעשור ידוע לנו שבאמצע המאה הנוכחית עומד להיות מפנה דמוגרפי והאוכלוסייה העולמית תתחיל להצטמצם. לכאורה זה אמור להרגיע את אנשי הסביבה - הנה, האיום הוא לא מסוכן כמו שחשבנו. הרי אם הבעיה היא שהפלנטה לא יכולה להזין 11 מיליארד בני אדם, הידיעה שהאוכלוסייה תתחיל להצטמצם בקרוב היא חדשות טובות. אבל אף אחד לא מדבר על זה כעל חדשות חיוביות. נראה שבמישור הקולקטיבי אנשים אובססיביים לחדשות רעות. לעומת זאת, כל דבר שמוכיח שהמין האנושי נידון להיכחד מתקבל בהתלהבות.

נדמה לי שיש כאן פיצול פוליטי: הימין פוחד מהצטמצמות האוכלוסייה, והליברלים פוחדים משינוי האקלים.

אני מסכים שהתגובה של הימין שונה מזו של השמאל. אבל בשני המקרים היחס כלפי העתיד הוא חרדתי ושלילי. נדמה לי שמנקודת מבט שמאלית או ליברלית, צמצום הילודה הוא בשורה חיובית. אבל לא כך מתייחסים לזה. אני מוצא שהחדשות שאנחנו שומעים מפורשות תמיד, גם על ידי השמאל וגם על ידי הימין, כסימנים לעתיד מאיים שאנחנו לא יכולים לשלוט בו.

בריאיין לפני כמה שנים אמרת שהמין האנושי נוטה להדחיק את העובדה שבמוקדם או במאוחר הוא יחלוף מהעולם. טענת שאנחנו צריכים לפתח צורת התייחסות שתאפשר לנו לגשת באופן מכובד לקץ הבלתי נמנע של המין האנושי. איך צורת התייחסות כזאת אמורה להיראות?

יש מדענים רציניים שאומרים שהאנושות לא תשרוד יותר מחמישים או מאה שנה. אם זה באמת המצב, אולי עדיף שנחיה באושר במקום להקריב כל מיני מרכיבים באורח החיים שלנו. אם הסוף של האנושות יבוא בכל מקרה, מה הטעם להתעסק בהפרדת אשפה ולהימנע מטיסות? אני שואל את זה במידה של אירוניה, אבל יש כאן שאלה עקרונית: איזו משמעות עשויה להיות לירידה מכובדת של האנושות מהבמה. אני לא מצפה שממשלות יעסקו בשאלה הזאת כל הזמן. אבל זאת שאלה רצינית. נאמר, היפותטית, כשיגידו לנו שיש לנו רק חמש שנים לחיות על הפלנטה הזאת: מה תהיה הצורה הקולקטיבית המכובדת לקבל את גורלנו? זאת לא שאלה מגוחכת. אם אתה לוקח ברצינות את כל התחזיות בנוגע לאנתרופוקן - ואני נוטה לקחת אותן ברצינות - השאלה הזאת תעלה: השאלה של יחס מכובד לקץ. יש דרך מכובדת לשים קץ לחיים, כמו שעושים המתת חסד בשווייץ. אפשר לטעון שזאת תהיה דרך מכובדת להגיב באופן קולקטיבי לאפשרות של קץ האנושות.

אז יש לך ביקורת על הפוליטיקה והאידיאולוגיה שמציבה את ההישרדות הפיזית של המין האנושי כמטרה עליונה.

אפשר לדמיין צורת חיים שמתמחה במאמץ מקסימלי לשרוד מבחינה פיזית, למשל להסתגר באיזשהו חלל נעול עם אמצעי הנשמה מלאכותיים. אך האם אלה חיים ראויים? לא בטוח. במקרה שלי, בתנאים שבהם אי-אפשר לכתוב ולקרוא אני מעדיף לא לשרוד.

הגענו לסוגיות עגומות מאוד. אבל אתה חי בעמק הסיליקון בקליפורניה. כתבת על זה ספר. לכאורה נדמה שזה דווקא מקום אופטימי מאוד, שבו יוצרים טכנולוגיות מהפכניות כמו בינה מלאכותית.

אני לא רואה בעמק הסיליקון אופטימיות, במובן של מחשבה על השאלה "איך נשנה את העולם". האוניברסיטה שלי, סטנפורד, מקבלת המון תרומות, והקרנות שלה גדולות כל כך שהיא עלולה לאבד הטבות מס. לכן היא נאלצת לבזבז כסף. יש לאוניברסיטה אפילו ועדות שעוסקות בשאלה איך לבזבז כסף. והפתרון של סטנפורד, למשל, הוא שיפוץ מקיף - להחליף את כל הצנרת והחשמל. זה הרעיון שהם הצליחו לחשוב עליו, ולא איך לשנות את העולם. ככלל, עמק הסיליקון לא תופס את עצמו כמקום שמעצב את העתיד.

טענת שאם הגל היה חי היום, הוא היה רואה בעמק הסיליקון את המקום שבו נמצאת רוח העולם, ה-Weltgeist.

הגל היה אובססיבי לשאלה איפה נמצאת רוח העולם. ב-1806, כשהתרחש קרב ינה, הוא ראה את נפוליאון וכתב "ראיתי את רוח העולם רוכב על סוס". אם תשאל את אותה שאלה היום - איפה נמצאת רוח העולם של זמננו - רבים ישיבו שהיא נמצאת בעמק הסיליקון. מי שכותב קוד מגלם צורה הרבה יותר

עכשוויות של פעילות אינטלקטואלית ממה שאני עצמי עושה. אבל זה לא אומר שחווים שם את העתיד כעתיד פתוח.

למה לא? יש בעמק הסיליקון חזונות משיחיים ממש לגבי העתיד, למשל הסינגולריות - הרגע שבו הבינה המלאכותית תשנה באופן רדיקלי את הקיום האנושי.

כשמדברים בעמק הסיליקון על הסינגולריות, זה נאמר בעיקר בתור איום. מדברים על הסכנה של אלגוריתמים שישכללו את עצמם עד מעבר לשליטה האנושית. אני לא מכיר אף אדם שאומר "זה פנטסטי". מדברים על זה כעל איבוד שליטה. כאשר אתה מדבר עם אנשים שכותבים קוד, הם לא אומרים "אני מייצר בינה מלאכותית כדי שהעולם ישתפר" או "כדי להפוך את החיים לטובים יותר".

אם ככה, למה הם עושים את זה?

הם מתארים את זה כהתמכרות. הם לא יכולים אחרת. היה לי סטודנט שאמר, "גם אם זה לא היה חוקי, הייתי כותב קוד". זאת התמכרות, ולא חזון חיובי של העתיד.

יש מיתוס על ברוני הטכנולוגיה שהולכים לשמוע בסטנפורד קורסים על פילוסופיה צרפתית. פטר תיל, למשל, המייסד של פייפאל, היה תלמיד של ההוגה הצרפתי רנה ז'יראר, מהמחלקה שלך.

תיל הוא מקרה ספציפי. הוא מאוד אהב את התיאוריה של ז'יראר, שמפרשת את המציאות על בסיס חיקוי וקנאה. הוא ישב בהרצאות שלו בסטנפורד. אחר כך הוא הפך למשקיע. בנקודה מסוימת מארק צוקרברג בא עם הרעיון של פייסבוק, אבל הוא לא מצא מישהו שיהיה מוכן להשקיע בזה. ואז תיל, על בסיס ז'יראר, הגיע למסקנה שאנשים ימותו על פייסבוק. כי אנשים הם ביסודם מאוד קנאים, והם יוכלו להראות למשל שהאישה שלהם יותר סקסית, ואז השכן שלהם יחקה אותם. זה המשולש של ז'יראר - התשוקה היא לתשוקה של האחר. אבל בכל מקרה, זה מקרה ספציפי. למיטב ידיעתי, תיל הוא גם היחיד מבין המיליארדרים הגדולים בעמק הסיליקון שתומך ברפובליקנים.

הרבה סטודנטים למדעי המחשב לוקחים את הקורסים שלך?

לפני כעשור הבחנו שדי הרבה סטודנטים למדעי המחשב בסטנפורד בוחרים בספרות השוואתית כתואר משני. באוניברסיטאות האמריקניות, המחלקות לספרות השוואתית הן כיום המקום שבו אנחנו יכולים לעסוק בפילוסופיה קונטיננטלית - ניטשה, סארטר וכולי. התברר שסטודנטים למדעי המחשב נרשמים לזה, כי הם השתכנעו שאם ילמדו אקזיסטנציאליזם צרפתי הם יהיו טובים יותר בכתיבת קוד. הרבה מהסטארים של הבינה המלאכותית והטכנולוגיה השתכנעו שזה יעזור להם. זה מעניין.

אתה חושב שזה אופק אפשרי לעתיד של מדעי הרוח?

אני לא בטוח. הם לא הופכים לפילוסופים, הם רוצים להמשיך לכתוב קוד. יש גם את הדיבור הזה על מדעי הרוח הדיגיטליים. אני לא מתנגד לזה, אבל זה נשמע לי בנאלי. מה הם עושים? הם בודקים איך אפשר להשתמש באמצעים אלקטרוניים ככלי לעשות דברים במדעי הרוח. אני לא חושב שיש בזה בשורה

ממשיית למדעי הרוח.

בכמה מהכתבים שלך אתה משווה את תמונת העולם העכשווית לזו של ימי הביניים. האם היית אומר שאנחנו חוזרים לשם?

אי־אפשר באמת לחזור לעבר. היום אנחנו אומרים לפעמים שאנחנו "חוזרים לימי הביניים" כדי להזהיר, וגם כדי להדגיש תופעות מסוימות. התיאורטיקן מישל סר, שהיה חבר במחלקה שלי בסטנפורד, הסב את תשומת הלב לכך שהביסוס של ידע על טקסט כתוב הוא לא מובן מאליו. בחלק ניכר מההיסטוריה, ידע לא היה מבוסס על טקסט כתוב. בימי הביניים כתיבה של ידע בצורת ספר הייתה יוצאת דופן, כי נייר היה מאוד יקר. ולכן גם קריאה הייתה פחות נפוצה מאשר בעידן המודרני. היום זה שוב לא מובן מאליו - בכלל לא ברור שדווקא ספר מודפס הוא הדרך לשמור ידע. הקישור בין ידע ובין ספרים מתרופף. ויש לכך השלכות: אם לא יהיו ספרים, כנראה שגם פרשנות וקריאה יהיו פחות מרכזיים.

אתה מזהה עוד שינויים מהותיים בדור הצעיר?

למשל ביחס לסקס. היה לי קורס בסטנפורד בשם "על הנאות הסקס" לסטודנטים בשנה א. קרה שסטודנטים באו למשרד שלי בשעת הקבלה ואמרו לי: פרופסור, ניסינו את מה שתיארת בקורס בעבודה קבוצתית, וזה לא ממש עבד. אבל לא במובן של סקס קבוצתי כמו בשנות השישים, אלא פשוט כי זאת דרך יעילה יותר. הם מתייחסים לסקס כאל סוג של ספורט, משהו שטוב לבריאות. זאת לא הצורה שאנשים בדור שלי היו מתייחסים לזה. כשהייתי בן עשרים, סקס היה עניין מאוד רווי תשוקה. אם היו שואלים אותי אז מה הכי חשוב בחיים, הייתי אומר שקודם כול פוליטיקה - למרות שלא באמת האמנתי בזה, אבל זאת הייתה חובה בשמאל - ואז סקס. התשוקה הייתה מאוד מרכזית. כל זה גורם לי להרגיש מאוד מיושן, אם כי אני ממש לא מנסה לטעון שיש כאן איזו נפילה או ירידת הדורות.

נראה באמת שגם אם לפעמים התיאור שלך מלנכולי, אתה מוצא ערך בכמה היבטים של ההווה הרחב הזה שאתה מדבר עליו.

באופן כללי, כשכותבים על ההיסטוריה יש סכנה של נוסטלגיה לעבר. אנחנו רואים את זה כמעט בכל תקופה, אפילו במסופוטמיה הקדומה. אני מדגיש שוב שבעיני העבר לא היה טוב יותר, אלא פשוט שונה.

אחד ההיבטים החיוביים שאתה מייחס לקיום שלנו בהווה הרחב הוא יחס שונה לגוף, לקיום החומרי. אמרת קודם שהיחס האנושי הנוכחי כלפי העולם הוא מוכוון גוף. זאת אחת התרוממות המחקריות שהכי מזוהות איתך.

אם נבחן את תמונת העולם ההיסטורית, זאת שכאמור הייתה בתוקף עד סוף המאה שעברה, נראה שהיא הניחה עתיד פתוח ותפיסה עצמית אנושית כרוח, כתודעה. זאת למעשה התפיסה הקרטזיאנית של העצמי כאני חושב. לעומת זאת, במסגרת ההווה הרחב שאנו חיים בו כיום, הגוף חזר להיות נוכח

בתפיסה העצמית האנושית, ובעוצמה מאוד גדולה. יש לנו תפיסה של העצמי שהיא כבר לא קרטזיאנית בכלל. אפשר לראות כל מיני סימפטומים של זה. מספיק לחשוב על הכסף שאנשים מוציאים על מסעדות מישלן (אני יודע שאין כאלה בישראל) או על האנשים שעושים ספורט בכל בוקר. אלה דברים שלפני כמה עשורים היו מתייחסים אליהם בחשדנות גדולה מאוד.

אבל כיום יותר מאי פעם אנחנו גם חיים במסכים ובייצוגים. איך שני הדברים מתקיימים יחד?

זאת נקודה טובה. אני מאמין ששתי המגמות הללו מתקיימות במקביל, בלי שתהיה ביניהן בהכרח סתירה. כן, אפילו עבודה במקצועות שהיו בעבר פרולטרניים נוטה להפוך היום לפעולה מנטלית, מול מסך. עם זאת, בין השאר כתוצאה מהטמפורליות החדשה של ההווה הרחב, נראה שהממד הגופני של קיומנו ממלא כיום תפקיד גדול יותר בדימוי העצמי האנושי. זה מתבטא יותר מכול בתשוקה לנוכחות פיזית.

כתבת הרבה על ספורט. איזו חשיבות אתה מוצא בזה?

הזמן ותשומת הלב שספורט תופס בחיים של אנשים כיום הוא עצום. אנשים מבלים שעות על שעות בצפייה בספורט, וזאת תופעה שאין לה תקדים אולי מאז אתונה של המאה החמישית. אפילו אצל אינטלקטואלים הגוף ממלא כיום תפקיד הרבה יותר משמעותי. אני נהנה לצפות בספורט, ודרך אגב, אני גם אוהד של הפועל קטמון. אבל אני כמובן לא חושב שכל אחד צריך להיות מחויב לכך. אני חייב לציין שאחד הדברים שהדהימו אותי בישראל הוא כמה הספורט משני כאן.

מאיזו בחינה?

נראה שספורט, בעיקר צפייה בספורט, ממלא תפקיד הרבה פחות דומיננטי בתרבות הישראלית מאשר בכל מדינה מערבית אחרת שאני מכיר. ישראל היא כיום לא מדינה קטנה כל כך, ויש בה רמת חיים גבוהה מאוד, אבל ההישגים בספורט די בסיסיים. זה נורא, אבל למשל בתחום האתלטיקה - אחד האירועים ה"ספורטיביים" הכי זכורים כאן הוא טבח הספורטאים באולימפיאדת מינכן. יש כאן אנשים שיודעים הרבה על ספורט, אבל זה מתקיים ברמה מאוד מוגבלת באופן יחסי.

יש לך הסבר לזה?

אני מניח שזה קשור לשירות הצבאי. דווקא הקיום היהודי הגלותי היה מוצלח יותר בספורט. ישראל כמעט אף פעם לא הגיעה למעמד שאליו הגיעו כמה יהודים בספורט.

הנס אולריך גומברכט הוא פרופסור אמריטוס במחלקה לספרות השוואתית באוניברסיטת סטנפורד ופרופסור בחוג ללימודים רומאניים באוניברסיטה העברית בירושלים. ספרו האחרון, *Prose of the World: Denis Diderot and the Periphery of Enlightenment* (בהוצאת אוניברסיטת סטנפורד), ראה אור ב-2021.

ד"ר עפרי אילני הוא עורך כתב העת "הזמן הזה".
